ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Рудковської Оксани Володимирівни «Психосоціальні умови розвитку когнітивної гнучкості в юнацькому віці», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах життєіснування населення в нашій країні важливе значення набувають властивості мисленнєвого процесу людини, оскільки в життєвому просторі кожної особистості постійно відбуваються раптові, непередбачувані зміни, кризові ситуації, неочікувані події, – все це пов'язано з воєнними діями в країні. У зв'язку з цим, досить актуальною для нашого суспільства і психологічної науки є тема дисертаційного дослідження Рудковської Оксани Володимирівни. Дисертаційне дослідження присвячене фундаментальній проблемі - адаптації людського мислення до умов невизначеності, які існують в нашій країні. Дисертантка розглядає когнітивну гнучкість (КГ) як інтегративний метаресурс особистості, що дозволяє їй зберігати цілісність у складних, проблемних, екстремальних ситуаціях, де попередній досвід виявляється нерелевантним. Особливо значущим є процес фокусування на специфіці розвитку мислення в юнацькому віці. Результати дисертаційного дослідження відповідають запитам сучасної освіти щодо формування конкурентоспроможної та психологічно стійкої, толерантної й адаптивної молоді. Ще раз підкреслимо, що дослідження має надзвичайну практичну цінність для українського суспільства в умовах війни, оскільки КГ стає чинником виживання та збереження ментального здоров'я, допомагаючи молоді долати травматичний досвід та уникати когнітивної ригідності.

Обґрунтованість теоретичних положень. У теоретичному розділі проаналізовано наукові поняття, в межах яких формується феномен когнітивної гнучкості. На основі теоретичного аналізу дослідниця визначає

когнітивну гнучкість як здатність особистості усвідомлено обирати різні форми поведінки та способи мисленнєвого супроводу на основі аналізу альтернатив, які їй пропонуються певними ситуаціями (кризовими, критичними, травматичними, екстремальними, проблемними).

У дисертації сконцентровано увагу на різноплановості діагностичних інструментів для вимірювання когнітивної гнучкості. При цьому підкреслюється недостатність використання інтегративного підходу при дослідженні КГ. Саме цей підхід дозволив би вивчити психологічний конструкт «когнітивна гнучкість» у системі його основних визначень, а саме як навичку мислення людини, яка може виявлятися на різних рівнях, залежно від завдань, які потрібно розв'язувати, або від критичних ситуацій, де треба приймати рішення.

Наголошується на проблемі прояву когнітивної гнучкості у поведінці людини в сучасних умовах невизначеності. Особистість, маючи високий рівень гнучкості як властивості мислення, не завжди може її проявити у відповідь на змінні умови її життєіснування. Обгрунтовуються психологічні механізми гнучкої поведінки людини, які пов'язані з динамічною активізацією і перетворенням когнітивних процесів у відповідь на зміни зовнішніх умов.

Важливо підтримати розроблену теоретичну модель когнітивної гнучкості, яка допомагає методологічно вірно побудувати психологічне дослідження. Дослідниця у запропонованій концептуальній моделі психологічну гнучкість презентує як ієрархічну структуру, виокремлюючи два наступні рівні:

- операційний рівень (фундамент) - виконавчі функції мозку (гальмування, оновлення, перемикання), що забезпечують технічний бік опрацювання інформації;
- соціально-особистісний рівень (регуляторний) - зовнішні прояви гнучкого мислення у конкретних життєвих ситуаціях (професійна діяльність,

міжособистісні стосунки, життєві кризи), що пов'язані зі здатністю змінювати смислові позиції особистості.

Теоретичний аналіз базується на ґрунтовному міждисциплінарному синтезі. Авторка дисертації вдало поєднала нейропсихологічний аналіз, пов'язуючи когнітивну гнучкість з психологічними властивостями особистості та впливом соціальних чинників. Введення категорії «невизначеності» як багатовимірного психологічного стану, дозволило дослідниці констатувати те, що гнучкість є способом смислотворення.

Особливу увагу приділено науковим розвідкам, які відображають прояв когнітивної гнучкості на різних вікових етапах.

Наукова новизна дисертаційного дослідження О. В. Рудковської визначається використанням інтегративного підходу до вивчення когнітивної гнучкості та презентована такими ключовими положеннями:

Вперше розроблено та теоретично обґрунтовано концептуальну модель дворівневої структури когнітивної гнучкості, яка інтегрує операційні механізми мислення (виконавчі функції мозку, такі як перемикання) із соціально-особистісною флексибільністю, що проявляється як здатність людини змінювати смислові позиції в реальних життєвих ситуаціях.

Загалом верифіковано теоретичну модель розвитку когнітивної гнучкості як інтегративного метаресурсу особистості юнацького віку, що забезпечує раціональну перебудову мисленнєвого процесу та поведінкових стратегій в умовах невизначеності.

Вперше реалізовано інтегративний підхід до психодіагностики когнітивної гнучкості. Визначено та науково обґрунтовано психосоціальні умови, які інтенсифікують розвиток гнучкості мислення в юнацькому віці. До них авторка дослідження віднесла наступне: створення безпечного навчального та діалогічного простору, застосування проблемно-орієнтованого навчання та формування таких особистісних властивостей як почуття психологічної безпеки, самоефективність, життєстійкість і толерантність до невизначеності.

Розроблено та експериментально апробовано авторську розвивальну програму становлення когнітивної гнучкості, цілеспрямований вплив якої на особистість юнацького віку довів свою ефективність у процесі трансформації імпліцитних установок молоді (перехід до зростання потенціалу мислення) та зміцнення їхнього адаптаційного потенціалу.

Розширено та поглиблено наукові уявлення про когнітивну гнучкість не як про окрему навичку, а як про фундаментальний чинник збереження ментального здоров'я та цілісності особистості в кризових умовах сучасного українського суспільства.

Методологічна обґрунтованість та аналіз експериментальних даних. В дисертації поставлено акцент на методологічному обґрунтуванні експериментального дослідження. Детально проаналізовані методи дослідження когнітивної гнучкості в юнацькому віці. Проведене пілотне дослідження дозволило дисертантці встановити розбіжність між високим операційним потенціалом мозку при вирішенні завдань та низьким проявом гнучкості в життєвих ситуаціях (самозвіти). Це доводить гіпотези, авторську тезу про те, що психологічні бар'єри (страх, відсутність безпеки) можуть «вимикати» гнучкість, навіть, за наявності розвиненого інтелекту.

Отже, доказово обґрунтовані та перевірені висунуті емпіричні гіпотези.

Презентований психодіагностичний комплекс дозволив, відповідно до критеріїв, виміряти рівень когнітивної гнучкості в різних її виявах і визначити психологічні властивості та якості досліджуваних, які виступали психологічними умовами розвитку гнучкості мислення молоді.

Розроблена Програма розвитку когнітивної гнучкості є логічно структурованою. Зазначається важливість саме першого блоку (стабілізації), оскільки без почуття психологічної безпеки розвиток когнітивних функцій є неможливим через біологічні механізми «завмирання» мозку людини. В цілому ефективність програми підтверджена зростанням КГ в особистості юнацького віку.

Математико-статистичний аналіз отриманих даних дозволив довести висунуту концентуальну парадигму. За результатами регресійного аналізу було оцінено і визначено ключові психологічні умови (психологічні властивості), які впливають на розвиток різних аспектів когнітивної гнучкості молоді.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження О. В. Рудковської полягає у створенні конкретних прикладних інструментів для розвитку психологічного потенціалу молоді та вдосконаленні освітнього процесу. Основні аспекти практичної цінності можна презентувати наступним чином:

сформовано та апробовано інтегративний діагностичний комплекс, який дозволяє фахівцям-психологам здійснювати багатовимірне оцінювання когнітивної гнучкості;

впроваджено авторську програму розвитку когнітивної гнучкості для юнаків і дівчат, яка розроблена як цілісний навчальний модуль обсягом 30 годин (1 кредит ЄКТС). Програма має чітку структуру: від стабілізації психоемоційного стану особистості до розширення варіативності стану її мислення в ситуаціях невизначеності. Експериментально доведено, що застосування цієї програми сприяє трансформації «фіксованого мислення» у «мисленнєве зростання», підвищує самоефективність та життєстійкість молоді.

Результати психологічного дослідження О. В. Рудковської можуть бути використані при викладанні таких дисциплін, як «Вікова психологія», «Когнітивна психологія», «Психологія особистості», «Психологія життєвих криз», а також при розробці спецкурсів, факультативів та тренінгів для студентів різних спеціальностей.

Когнітивна гнучкість визначена як стратегічний метаресурс, її розвиток допомагає молодим людям ефективніше справлятися з багатозадачністю, швидше засвоювати нові знання та уникати когнітивної ригідності, що є

критично важливим для збереження психічного здоров'я в сучасному інформаційному суспільстві.

Крім того важливо зазначити, що практична цінність дисертаційної роботи О. В. Рудковської виходить за межі суто освітнього контексту: вона безпосередньо відповідає запитам ринку праці майбутнього (згідно з прогнозами Давоського форуму) та державним стратегіям у сфері охорони ментального здоров'я («Ти як?»), забезпечуючи молодь інструментами для формування стійкого світогляду, здатного витримувати глобальні та локальні кризи.

Зауваження та дискусійні питання У подальшій науковій дискусії важливо проінтерпретувати наступні побажання:

1. У теоретичному дослідженні розділу І відмічається, що у наукових роботах вчених не має єдиної наукової позиції щодо сутності поняття «когнітивна гнучкість». Вчені, аналізуючи цю мисленнєву властивість людини, означують її як навичку, здібність, властивість мислення або як особистісну властивість, якість. Дисертантка також по-різному підходить до визначення цього поняття: в одному випадку це властивість мислення, в іншому – навичка мислення, ще в іншому – особистісна характеристика.

2. У Розділі 1 зазначено, що поняття «психологічна гнучкість» включає як когнітивний, так і соціально-особистісний рівні функціонування і прояву досліджуваного психологічного феномена. На нашу думку, доцільно було б використовувати термін «психологічна гнучкість», а не «когнітивна гнучкість».

3. У висновках до теоретичного дослідження когнітивна гнучкість визначається дисертанткою як конструкт мисленнєвої діяльності, водночас у загальних висновках вона презентована як психологічний феномен. Доцільніше було б обґрунтувати, чому дослідниця прийняла іншу наукову позицію, аналізуючи психологічне явище – когнітивна гнучкість.

4. За результатами математико-статистичного аналізу не було визначено предикторів для світоглядної пластичності в експериментальній групі особистості юнацького віку? Чи може це свідчити про те, що зміна світоглядних установок особистості юнацького віку потребує тривалого часового періоду, ніж короткий термін (3 місяці) розвивальної програми?

5. Дисертація не позбавлена незначних стилістичних та орфографічних огріхів.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Оксани Володимирівни Рудковської є самостійним, завершеним психологічним дослідженням, яке є вагомим внеском у когнітивну психологію, психологію особистості та психологіяю життєвих криз. Авторкою дисертації вирішено важливе наукове завдання щодо визначення психосоціальних умов, які «вмикають» механізми гнучкого мислення особистості юнацького віку. Дисертаційна робота відповідає всім вимогам до кваліфікаційних наукових праць, а її авторка, Рудковська Оксана Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:
Булах І.С.
доктор психологічних наук,
професор кафедри теоретичної та
консультативної психології,
декан факультету психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

(Підпис)

ЗАВІРЯЮ: за канцелярією Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Підпис

«10» серпня 2026 р.